

*В.В. Соловійова
(м. Бердянськ)*

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ ВІДНОВЛЕНОЇ УНР

Діяльність українських посольств і надзвичайних дипломатичних місій УНР спиралася на законодавче й організаційне підґрунтя, закладене Центральною радою та Українською Державою. Активізація їх діяльності за часів Директорії зумовлювалася прагненням домогтися встановлення дипломатичних контактів, а у перспективі й повноправних відповідних відносин з якомога ширшим колом учасників зовнішньополітичного процесу, намаганням здобути міжнародну підтримку в боротьбі за українську державність. Директорії вдалося значно розширити мережу своїх дипломатичних представництв за кордоном, діяльність яких була спрямована на вихід УНР з кільця ворожого оточення і допомагала налагодженню її різноманітних зв'язків з країнами Європи та світу.

Після підписання мирного договору у Бресті-Литовську Україна була офіційно визнана урядами Центральних держав: – Німеччини, Австро-Угорщини, Туреччини й Болгарії. Українські посольства в Німеччині та Австрії – найбільш впливових країнах центральноєвропейського регіону, засновані у період гетьманату П. Скоропадського, продовжили своє існування й за урядування Директорії. Маючи в своєму складі висококваліфікованих спеціалістів і спираючись на розвинений службовий апарат, вони відігравали важливу координаційну роль у діяльності перших українських дипломатичних представництв в Європі. У зазначених цих країнах українські дипломати мали найвищий ступінь акредитації й стали умови праці. Тому посольства УНР у Німеччині та Австрії виконували роль координуючих центрів української дипломатії, через які Міністерство закордонних справ надсилало свої директиви іншим представництвам. Відень був етапним пунктом для багатьох українських дипломатів, які зупинялися тут перед від'їздом до країни призначення. Австрійській столиці судилося стати місцем проведення двох нарад голів закордонних представництв УНР у 1919 і 1920 рр. У складній ситуації військового протистояння в Україні, відсутності нормальних умов для дій уряду й оперативного зв'язку ці наради сприяли розробці зовнішньополітичного курсу УНР, координації спільних дій МЗС та закордонних представництв.

Зовнішньополітична діяльність українських дипломатів доби Директорії в цих країнах після поразки Четверного союзу у війні мала дещо іншу спрямованість. На відміну від інших українських дипломатичних місій в європейських державах, що керувалися метою добитися визнання УНР незалежною державою, посольство у Берліні прагнуло розвіяти міф про неї, в якій, за словами голови інформаційного відділу останнього В. Левицького, „революційна Німеччина бачила... один із тих нещасних експериментів старого німецького уряду, що довели Німеччину до розвалу”¹. Утвердження в громадській думці цієї країни уяви про УНР як перспективного політичного партнера нової держави стало одним із важливих завдань, яке вирішувало дипломатичне представництво України у Німеччині. Ту саму мету переслідувала й українська репрезентація в Австрії, чи не найбільша за своїм складом у Західній Європі.

Покращення українсько-німецьких стосунків давало також сподівання на створення через посередництво Німеччини Балтійсько-Чорноморського союзу країн, яким також загрожував російський імперіалізм. Цей проект був запропонований дипломатичним представництвом Литви і Білоруської Народної Республіки послом

УНР у Берліні М. Поршем. Нарада, яка відбулася з цього приводу, зацікавила три сторони та виявила спільність багатьох проблем².

Драматичний перебіг збройної боротьби за українську державність у 1919 р. й одночасне небажання країн Антанти надати Україні підтримку перед обличчям агресії більшовиків і білогвардійщини змушували Директорію шукати більш надійних партнерів. Важливого значення в цьому зв'язку набували міжнародні стосунки з європейськими країнами, насамперед з найближчими сусідами – Польщею, Чехословаччиною, Угорщиною, які об'єктивно були зацікавлені у створенні бар'єру перед наступом більшовизму. З них Польща особливо побоювалася відбудови „единої та неділимої” Російської імперії в її колишніх кордонах, байдуже якого гатунку – червоного, більшовицького чи білогвардійського. Своєю активною дипломатичною діяльністю у Швейцарії, Італії, Ватикані, котрі не були тісно пов'язані як з країнами – переможницями в Першій світовій війні, так і з європейським світом у цілому, Директорія сподівалася змінити західну політичну думку щодо України й розірвати, зрештою, кільце невизнання та фактичної блокади УНР.

Взявши курс на порозуміння з країнами Антанти, Директорія сформувала ряд надзвичайних дипломатичних місій. Одним з перших було створено українське представництво в Італії на чолі з авторитетним політичним і громадським діячем Д. Антоновичем, якого у серпні 1920 р. змінив на цій посаді барон М. Василько, обійнявши українські репрезентації в Італії й Швейцарії. Відомий громадсько-політичний діяч, один з найвпливовіших українських депутатів австро-угорського парламенту, останній мав високий авторитет у західноєвропейських дипломатичних колах. 11 грудня 1920 р. він був уповноважений МЗС УНР „розпоряджатися всіма грошовими фондами”, виділеними урядом на утримання посольств та місій і на „пропагандистські цілі”³. Отже, М. Василько наприкінці 1920 р. перебрав на себе функції керівника департаменту чужоземних зносин, але із значно більшими правами, оскільки в його розпорядження переводилися значні суми грошей. Передача уповноважень М. Василькові на фінансування дипломатичної служби УНР свідчила про те, що він користувався великою прихильністю Головного отамана УНР С. Петлюри, а й про чітку орієнтацію зовнішньополітичного курсу України на Польщу, палким прихильником якого був цей дипломат. У своїй діяльності він намагався повернути на бік УНР румунських, польських та чеських дипломатів, які мали більш високий рівень акредитації в Європі й котрі, як він вважав, могли сприяти їй вийти на міжнародну арену.

На відміну від молодих дипломатів УНР, які продовжували знаходитись під гіпнозом партійно-політичних гасел та „соціалістичних ідеалів”, М. Василько реально оцінював шанси України зберегти свою самостійність. „Страх, який має Румунія і Польща перед відновленням великана Росії, – писав він у листі до К. Мацієвича 14 листопада 1919 р., – і економічні інтереси Чехії в утворенні української держави, піддержують симпатії тих трьох держав до української ідеї, але цілком природно жадають відповідної заплати. Це вже собі застерегла „Руська країна” Чехословаччини. Бессарабія і Буковина є гонораром Румунії (гадаю, що головну частину української Буковини вдасться ще врятувати). Лишається ще Польща, яка добре знає, як то для нас потрібно, щоб польські дипломати заступилися за нашу справу перед Антантою... і з тої причини буде певно жадати найбільшої заплати. Хоч, здається, будуть дорогі ці адвокати, я обстою за уділенням тих гонорарів, бо не бачу іншої можливості досягнути нашу мету: суверенність і самостійність України”⁴.

Надзвичайно важливе значення в утвердженні УНР на міжнародній арені мало встановлення дипломатичних відносин з Ватиканом. Величезний моральний авторитет папського престолу, його якнайширші міжнародні зв'язки могли сприяти справі міжнародного визнання Української Народної Республіки До активних

контактів з Римом Директорію спонукало також об'єднання УНР та ЗУНР в одній державі, в якій відтепер значну частину населення становили греко-католики. На посаду українського дипломатичного представника у Ватикані було призначено графа М. Тишкевича – відомого громадського діяча, вченого й мецената. Папа Бенедикт XV прийняв прихильно українського представника, який ще раніше був відзначений папським орденом – хрестом св. Георгія Великого, запевнив його у своїх симпатіях до УНР і висловив надію, що українська справа буде вирішена згідно із засадами про права самовизначення народів⁵. Отцю К. Бонну, який був призначений на посаду М. Тишкевича після його від'їзду до Парижа на чолі делегації УНР на мирній конференції, вдалося досягти ще більшого порозуміння з Ватиканом. Важливим досягненням української місії у Ватикані було призначення Бенедиктом ХУ апостольського візитатора для УНР, що знаменувало перший крок на шляху визнання України незалежною державою.

На відміну від українських репрезентацій в Італії та Швейцарії, які мали напів-офіційний статус, надзвичайні дипломатичні місії УНР в Угорщині й Чехословаччині користувалися відповідними привілеями за встановленим міжнародним правом. Їх голови фігурували в списках дипкорпусу, акредитованого у цих країнах.

Надзвичайна дипломатична місія України Угорщині на чолі з М. Галаганом була створена за постановою Директорії від 26 січня 1919 р. 22 лютого того року українських дипломатів прийняв у себе президент Угорської Народної республіки граф М. Карої. Він узяв вірчі грамоти в М. Галагана, підписані В. Чехівським, та акредитував його як надзвичайного посланника при уряді Угорської республіки. „Визнаючи Вас як представника *de facto* (*comme representant de fait*) Української Народної республіки і, запевняючи Вас, що Ви можете числити на мою поміч і підтримку у виконанні Вашого завдання”, – наголошувалося в документі угорського міністерства закордонних справ⁶. Діяльність української надзвичайної дипломатичної місії з Угорщині проходила в складних умовах політичної нестабільності в країні (протягом серпня–грудня 1919 р. змінилося п'ять урядів). Крім того, серйозною перешкодою для двосторонніх контактів стала окупація частини Угорщини військами Румунії, з якою УНР мала напружені відносини. Після приходу до влади адмірала М. Хорті (1 березня 1920 р.) угорська дипломатія посилила свою активність у Польщі, пропонуючи політичний союз та військово конвенцію, спрямовані проти ЧСР і радянської Росії. Полонофільські настрої угорської преси все частіше призводили до відмови у публікації українських матеріалів у ній⁷.

Налагодження дипломатичних зв'язків із Чехословаччиною, провідні діячі якої ще з дореволюційних часів мали виразні українські симпатії, й водночас дотримувались антантівської зовнішньополітичної орієнтації, мало для Директорії неабияке значення. І хоча встановлення дипломатичних зв'язків ЧСР з УНР багато в чому залежали від ставлення до України держав Антанти, ситуації на російсько-українському фронті, політики Австрії, Угорщини, Польщі та Німеччини, економічні потреби новопосталої держави були об'єктивною передумовою для розвитку двосторонніх відносин.

Українська надзвичайна місія до Праги виїхала з Києва 18 січня 1919 р.⁸ Головою її було призначено відомого громадсько-політичного діяча і публіциста М. Славинського. Вибір його кандидатури не був випадковим. Він добре володів усіма слов'янськими мовами, особисто був знайомий з президентом Т. Масариком. Незважаючи на те, що Чехословаччина не визнала УНР *de jure*, українська надзвичайна місія фігурувала в офіційних списках дипломатичного корпусу, акредитованого в Празі, й користувалась усіма відповідними привілеями⁹. „Відношення до нас чехів як найкраще, – підкреслював у своїй промові на нараді послів та голів дипломатичних місій у Карлсбаді 6 серпня 1919 р. М. Славинський. – Офіційного визнання

нас немає, але можна бути певним, що по підписанню договору з Австрією Чехи нас визнають. Теперішній президент Тузар (с.-д.) стоїть за союз чехів з румунами і українцями”¹⁰.

8 жовтня 1918 р. законом Української Держави засновувалось українське дипломатичне представництво в Фінляндії, яке було зараховано до посольства 2-го розряду. Його головою МЗС призначило відомого громадсько-політичного діяча, правника за фахом К.В. Лоського. Посаду секретаря місії одержав М. Галушинський. Після приїзду до Гельсінгфорса місія була негайно прийнята головою уряду Фінляндії – Свінхувудом. Голова представництва офіційно акредитований як дипломатичний представник президентом країни генералом Маннергеймом¹¹. Міждержавні стосунки обох країн характеризувались як „щирі і доброзичливі”. Фінляндія була третьою європейською країною після Німеччини й Австро-Угорщини, яка визнала державну незалежність України ще за часів Української Держави. Фінський уряд у своїй декларації від 12 червня 1920 р. офіційно визнав УНР та її уряд на чолі з Головним отаманом С. Петлюрою.

19 лютого 1919 р. за наказом Директорії К. Лоського було призначено головою дипломатичної місії України до скандинавських країн (Швеції й Норвегії) з дорученням керувати справами посольства УНР у Фінляндії. Останній відзначав велике зацікавлення фінансових і торговельних кіл цих країн в економічних зв'язках з Україною. Проте він констатував, що їх уряди не мають „сміливості визнати Україну офіційно, чекаючи поки УНР буде визнана Антантою”. Швеція допомагала медикаментами для української армії й так само, як і Норвегія, обмежувала дипломатичні стосунки виключно консульськими (візування та визнання паспортів тощо).

Інша скандинавська країна – Данія – 1 травня 1919 р. стала місце проведення конференції голів і радників дипломатичних місій УНР (Данії, Англії, США, Швеції та Норвегії). Одним з її рішень була ухвала про заснування інформаційного бюро в Копенгагені під егідою української дипломатичної місії в Данії, яку очолив Д. Левицький – відомий галицький громадсько-політичний діяч, правник за фахом. У першій декаді березня датська преса опублікувала інтерв'ю з українським дипломатом. У доповідній записці міністру закордонних справ УНР Д. Левицький писав про зацікавлення в Данії Україною „під виглядом торговельним”. „Від першого дня мого приїзду почали до мене звертатися багато поважних фірм з запитанням, чи можуть вони везти товари на Україну”, – зазначав він у доповіді. За його словами, Данія практично була готова „везти товари на Україну, а головню сільськогосподарські машини, знаряддя, молочарське скло, мануфактуру”¹². Й хоча місія в Данії була визнана лише *de facto*, а офіційне визнання УНР урядом, як і більшості західноєвропейських країн, залежало від позиції Антанти, українські дипломати зустрічали прихильне ставлення з боку державних чинників. Д. Левицький наголошував на тому, що в разі створення єдиного дипломатичного представництва УНР у скандинавських країнах найкращим місцем для нього може стати Копенгаген.

Серед перших дипломатичних представництв, заснованих Директорією 6 січня 1919 р., була надзвичайна дипломатична місія УНР у Голландії та Бельгії на чолі з головою департаменту чужоземних зносин МЗС, відомим громадсько-політичним діячем, істориком українського права А. Яковлівим. Місцем її перебування у 1919 р. стала Гаага, а з 11 квітня 1920 р. частина працівників на чолі з головою місії переїхала до Брюсселя, залишивши в першому місті консульство і канцелярію представництва.

Перенесення дипломатичної репрезентації України до Бельгії було продиктоване необхідністю зміцнювати торгово-економічні зв'язки з цією країною. На той час бельгійські підприємці мали на території УНР 80% капіталу, вкладеного у промисловість колишньої Російської імперії. Це створювало реальні умови до визнання

Бельгією України в більш ранні строки, ніж іншими країнами Антанти. „Моя місія – наголошував у доповіді міністру закордонних справ УНР голова українського дипломатичного представництва у Бельгії й Голландії А. Яковлів, – буде працювати тут в Бельгії в напрямі досягнення цих двох цілей: визнання незалежності України і встановлення торговельно-економічних зносин Бельгії та України”¹³. Розвиткові фінансово-економічних стосунків УНР із Голландією та Бельгією сприяло створення при українській місії у цих країнах спеціального відділу. Його функції були визначені на конференції послів і голів дипломатичних місій УНР у Карлсбаді: „Взаємна інформація Голландії, Бельгії та України про фінансово-економічний стан цих держав, збирання відомостей про фінанси, продукцію, зовнішню торгівлю (привіз і вивіз), розповсюдження таких же відомостей про Україну, заходи до утворення торговельних товариств, банків, агентств і інших засобів для установа постійних фінансово-торговельних зносин між Україною і Голландією та Бельгією”¹⁴.

Зацікавленість Бельгії й Голландії в економічних зв'язках з УНР сприяла визнанню України *de facto* урядовими чинниками, а дипломатичної репрезентації – офіційним представництвом УНР у цих державах. На відміну від інших країн Західної Європи, які чекали на визнання суверенітету України державними Антанти, Бельгія покладалася на вирішення цього питання після оголошення результатів анкетування, яке мала провести призначена Лігою Націй спеціальна комісія. Проте перебіг подій, у результаті яких територія України виявилась окупованою більшовицькими військами, завадив процесові міжнародного визнання УНР як незалежної держави.

Таким чином, діяльність українських представництв сприяла виходу УНР із кільця ворожого оточення і допомагала налагодити розмаїті зв'язки з країнами Європи та світу. Вона вплинула на те, що західні політики почали реалістичніше підходити до факту існування України як цивілізованої держави й налагодження з нею політичних та економічних відносин. Завдяки діям дипломатії УНР у країнах Західної Європи громадськість цих останніх, чимало політиків усвідомлювали, що українська державність є надзвичайно важливим фактором у збереженні політичної рівноваги в цьому регіоні й у всій Європі перед тиском Росії, а також захисті незалежних, суцільних з нею держав. Тому завдяки цій обставині українські дипломатичні представництва мали змогу продовжувати свою діяльність і після поразки національно-визвольної боротьби на території УНР, використовуючи будь-яку можливість для утвердження в світі ідеї української незалежності.

Попри невизнання УНР *de jure* державами Антанти, Директорії вдалося значно розширити мережу своїх дипломатичних представництв за кордоном. Розбудова репрезентацій Директорії у країнах Західної Європи спиралась на вагоме законодавче та організаційне підґрунтя, закладене тут як Центральною радою, так і Українською Державою. Протягом короткого терміну було організовано апарат представництв та досягнуто їх акредитації. Голови місій входили до складу дипломатичного корпусу й користувалися дипломатичними привілеями, за міжнародним правом.

¹ ЦДАВОУ. – Ф. 3619. – Оп. 3. – Спр. 2. – Арк. 2–3.

² Там само. – Ф. 35118. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 6–7.

³ Там само. – Ф. 3696. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 57.

-
- ⁴ *Онацький Є.* Під омофором барона М. Василька // Український історик. – 1980. – Ч. 1–4. – С. 126–127.
- ⁵ *Гентош Л.* Якщо всі шляхи ведуть до Рима // Політика і час. – 1997. – № 5–6. – С. 95–96.
- ⁶ Там само. – С. 144–146.
- ⁷ ЦДАВОУ. – Ф. 3518. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 18–22.
- ⁸ Робітнича газета. – 1919. – 17 січня.
- ⁹ *Галайчук Б.* Дипломатія // Енциклопедія українознавства: Словникова частина. Т. II. – Карті; Нью-Йорк, 1955. – С. 513.
- ¹⁰ ЦДАВОУ. – Ф. 3696 – Оп. 1. – Спр. 69.
- ¹¹ *Дорошенко Д.* Історія України 1917–1923 рр. У двох томах. – К., 2002. – Т. II. – С. 152, 154; ЦДАВОУ. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 404. – Арк. 50.
- ¹² Там само. – Ф. 3542. – Оп. 1. – Спр. 1 – Арк. 1, 4, 9, 12, 13.
- ¹³ Там само. – Ф. 4442. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 18; Спр. 5. – Арк. 2.
- ¹⁴ Там само. – Спр. 1. – Арк. 18.